

Vitenskap og metode

Klaus Bergander, KRUS og Berit Johnsen, KRUS

Innledning

For å kunne bruke denne teksten på en nyttig og kreativ måte vil vi be leseren om å bruke sin egen praksis og eksempler fra denne praksisen når vi nå presenterer tanker og begreper om vitenskap, forskningsteori og forskningsmetoder. Vi ønsker å understreke at det å lese og å forstå en tekst ofte handler om inspirasjon til egne tanker framfor å lete etter den såkalte ”riktige forståelsen”. Man kan si det kort: ”Ikke la deg skremme av en tekst, men ta den heller ikke for lett. La deg inspirere og skap din egen forståelse gjennom tålmodighet og utholdenhet”.

Det vil kunne oppleves at vitenskapen og forskningen opptrer og framstiller seg selv som en eksklusiv framgangs- og forståelsesmåte som fører til riktigere utsagn og er nærmere sannheten enn alle andre. I utgangspunktet er en forskningspraksis som en annen praksis, for eksempel en betjent-, konsulent- eller byråkratpraksis, med bestemte metoder, utfordringer, svakheter og sine sannheter. Vi er opptatt av å se likheter mellom forskjellige praksiser på et overordnet eller grunnleggende funksjonelt, logisk og strukturelt nivå. Leseren må i denne sammenheng være bevisst på at bidraget vårt vitenskapsteoretisk sett er basert på en konstruktivistisk tankegang. Det innebærer at vi går ut i fra at ”ting rundt oss” ikke uten videre kan oppfattes, forstås eller beskrives helt entydig på en måte som ”alle andre” må være enige i. Vi kan si det på denne måten at alt vi ser og forstår, all informasjon vi mottar, blir ”i hodet vårt” og ut fra vår kulturelle og kunnskapsmessige bakgrunn bearbeidet og konstruert til informasjonsenheter. Vi kan tenke oss en prosess hvor det foretas valg i forhold til hva som anses som relevant eller irrelevant i en informasjonskontekst, og hvilken informasjons-elementer som fortolkes og settes i en sammenheng hvor de får mening. Mennesker kan faktisk tillate seg å ha forskjellige meninger om større eller mindre ting, om hendelser, opplevelser eller situasjoner. Forståelsen av en hendelse, en situasjon i virkeligheten, som en person kan uttrykke gjennom språket, er avhengig av hvordan denne personen ser på og velger å beskrive denne virkeligheten (jf. Luhmann 1997). Følgende eksempler i forhold til informasjonen i et utsagn illustrer dette: ”Jeg er hjemme fra jobben grunnet sykt barn” kan for en familie bety at barnet får omsorg og pleie, mens det for jobben/sjefen kan bety at en viktig oppgave må gjøres av noen andre denne dagen, eller at en forelesning må avlyses etc. Utsagnet ”For denne handlingen skal du i fengsel for ett år” kan i

rettssystemet betyr at lovverket er blitt anvendt på en rettmessig måte. Familien på den annen side ser at en omsorgsperson er borte over lengre tid, noe som kan bety økonomiske problemer osv. For et type støttesystem som naboer eller Frelsesarmeen, kan dette utsagn forstås og fortolkes at de må komme på banen og yte hjelp.

Vitenskapelig metode, troverdighet og problemfokus

Vitenskap, forskning, forskningsteori og forskningsmetoder kan beskrives på mange måter avhengig av hvilket faglige ståsted man innehar eller hvilket perspektiv man velger å ta.

Vitenskap blir til gjennom forskning, og forskning skal per definisjon gi viten som man skal kunne stole på, og som er ”skapt” på en systematisk, kritisk, nøyaktig og troverdig måte, og etter bestemte ”spilleregler”. Forskningsbasert viten skal også kunne bidra til å ta gode og riktige avgjørelser på mange forskjellige felt for eksempel i helsevesen, i skolevesen, i oljeindustrien eller i samfunnet og politikken generelt. Med bakgrunn i at det kan pekes på et og et område i et samfunn som har behov for en eller mange typer spesialisert viten, kan en komme fram til at det må finnes mange typer vitenskap som er helt forskjellige når det gjelder både innhold og metode. Dette er ikke helt enkelt å slå fast. Man kan også forestille seg vitenskapen som forskjellige språk som på et grunnleggende nivå ”snakker” om det samme.

Uansett hvordan vi vil forstå vitenskap eller vitenskapene, kan vi tenke oss at det i alle forskjeller ligger noe som alle har til felles. Man kan tenke seg at denne fellesnevneren ikke angår det spesielle eller innholdsmessige i én vitenskap, men at den ligger på et strukturelt nivå; det er formen som er lik hos alle. Ved hjelp av tall kan vi for eksempel telle og regne med epler, biler eller uttrykke menneskelige egenskaper eller opplevelser. Et faguttrykk for denne fellesnevneren er strukturvitenskap. Matematikk, informatikk, systemteori, kybernetikk, synergetikk og filosofi kan betraktes som strukturvitenskap som leverer en type grunnleggende forståelsesmetoder til andre vitenskaper som ved hjelp av mer konkrete forskningsmetoder undersøker empiriske (erfaringsbaserte) fenomener i en bestemt kontekst (jf. Küppers 2000). Det disse strukturvitenskapene har til felles er at de prøver å løse komplekse problemer ved hjelp av en framgangsmåte som baserer seg på nettverkstenkning, prosesser som prøver å finne sammenlignbare mønster og en ”ikke-triviell” forståelse av forholdet mellom deler og helheten (det gjeldende begrepet her er emergens; helheten er ikke lik, men mer eller mindre enn summen av delene). I tillegg anvendes det en

kaosteoretisk forståelse av fenomener med tanke på at små hendelser kan utløse store og bare delvis forutsigbare effekter (sommerfugleeffekten) (jf. Ravn 1994).

En strukturvitenskapelig (systemteoretisk) framgangsmåte er basert på en såkalt ekvivalensfunksjonalisme som enkelt sagt betyr at noe har en funksjon, løser en oppgave, fungerer og fører til en likeverdig virkning som noe annet. Denne framgangsmåten går ut på å gjennomføre funksjonelle analyser som sammenligner problematiske utfordringer og setter ekvivalente/likeverdige løsninger i forhold til hverandre ut fra bestemte kriterier for hvilken effekt eller virkning som ønskes (funksjonalitetskriterier jf. Luhmann 1997). Overført på utfordringer i kriminalomsorgen kunne man ta utgangspunkt i den innsattes framtidsplan og se på de nødvendige tiltak som kreves for å muliggjøre et kriminalitetsfritt liv etter soning. Basert på noen grunnleggende behovsspørsmål relatert til økonomiske og andre ressursmessige faktorer vil man da kunne forme en modell av den funksjonelle strukturen i for eksempel et forvaltningssamarbeid. Med utgangspunkt i kriminalomsorgens individrettede kvalitetsfokus uttrykt i spørsmålet ”Hvilke metoder virker best for hvilke typer av lovbrøtere, på hvilke betingelser og under hvilke omstendigheter (Fagstrategien 2004-2007, s. 12)”, vil man kunne stille følgende tilleggsspørsmål: ”Hvilken funksjon har et rehabiliteringsprogram i forhold til skoleundervisning i fengsel eller i forhold til familiære problemer eller boligsøk?”; ”I hvilken rekkefølge bør man igangsette forskjellige tiltak for å oppnå best mulig resultat for en bestemt person?”; ”Kan enkelte tiltak erstattes med andre tiltak som kan gi samme helhetlige effekt?”; ”Hvordan kan kommunikasjonen mellom forskjellige samarbeidspartnere påvirkes i en retning at den skaper en løsningsorientert prosess?”.

Vi er nå inne på noen tanker rundt en oppfatning om at det er mulig å skape en type enhetsvitenskap, hvor all vitenskap er basert på noen grunnleggende antakelser og metoder som gjelder både for natur- og samfunnsvitenskapelig forskning. Denne oppfatningen har sitt utspring i et ønske om å gi forskningen et sikkert eller i det minste et noenlunde varig fundament. Vi kan si at dette ønsket også gjelder andre felt hvor en håper å finne kriterier som kan sikre effektivitet og kvalitet. Man formulerer begreper, lager modeller og finner kvalitetskrav og -indikatorer som skal sørge for at det som er gjennomført, kan overprøves basert på bestemte standarder og kriterier. Dette krever at det som skal gjennomføres er planlagt, og at det kan gjennomføres på en systematisk måte ut i fra planen. Til syvende og sist ønsker man å kunne observere utvalgte elementer av en praksis så isolert som mulig fra praksisens øvrige og ofte utallige elementer. Uttrykt i en metafor handler det om å skaffe seg/ta på seg briller som gjør det mulig å se og å beskrive bestemte objekter – og bare disse. Dette kan sammenlignes med å benytte seg av en bestemt metode for å isolere enkelte molekyler fra en kjemisk forbindelse.

Vi tar utgangspunkt i at en vitenskapelig metode helt generelt kan karakteriseres ved hjelp av begrepene problemanalyse; datainnsamling; dataanalyse og datafortolkning. Her kan vi følge vitenskapsteoretikeren Jon Elster (1996) som ikke ser noe forskjell mellom den grunnleggende metoden for naturvitenskapen, hypotetisk-deduktiv metode, og det som blir ansett for å være den grunnleggende metoden i samfunnsvitenskap, hermeneutisk metode. Kort kan hypotetisk-deduktiv metode beskrives gjennom å si at man i en problemløsningsprosess beveger seg fra en hypotese til prøvbare konsekvenser (testimplikasjoner) av denne hypotesen, som skal føre til avgjørelsen om hypotesen forkastes eller opprettholdes. Hermeneutisk metode handler om fortolkning og forståelse av for eksempel en lovtekst eller roman og skrider fram i en prosess fra del til helhet og fra helhet til del (hermeneutisk sirkel). Elster mener at hermeneutisk metode også kan forstås som en hypotetisk-deduktiv metode, men anvendt på meningsfullt materiale (tekster) istedenfor på materielle gjenstander.

Å skille mellom samfunnsvitenskapelig og naturvitenskapelig metode er ut fra dette ofte ikke hensiktsmessig på et overordnet nivå fordi naturvitenskapen bl.a. ikke enkelt kan karakteriseres gjennom én bestemt naturvitenskapelig metode. Den fremskaffer ny viten ved observering, klassifisering, hypotesestilling, planlegging og gjennomføring av eksperimenter, registrering og tolking av data, vurdering og justering av eksperiment og eventuelt reformulering av hypotesen. Dette er arbeidsmåter som generelt sett ikke er særegne for naturvitenskapene, men som enkelt sagt kan sies å være en helt menneskelig måte å håndtere virkeligheten på (jf. Büchel 1994). Basert på denne type prosesser kan man få mer innsikt i et problem uavhengig av hvilket samfunnsområde eller vitenskapelig disiplin problemet organisatorisk sett skal tilordnes.

Vitenskapsteorien er opptatt av at forskeren skal prøve å synliggjøre sitt teoretiske/metodiske (begrepsmessig/framgangsmåte) og empiriske (erfaringsmessige) ståsted for seg selv og leseren (jf. Malterud 2003). Forskeren skal vise med hvilke begreper (briller) og på hvilken måte han ser og beskriver verden, og dermed hvordan denne eventuelle erfaringsbaserte beskrivelsen blir til. Dette er særlig viktig for samfunnsvitenskapelig forskning som opererer retrospektiv – den ser tilbake og fortolker det som hendte. Den kan ikke brukes for å si noe med sikkerhet om framtiden fordi den ikke operer med lovmessigheter som naturvitenskapen. I denne sammenheng er det av stor betydning å betrakte empiri og teori som sammenhengende faktorer og som basis for å generere kunnskap. Det vil være feil å forstå begrepene empiri – teori som motsetninger, og å gjøre som om vi kan ”se” og forstå noe i denne verden uten å bruke en type ”brille”. Vi må sette ord på ”ting”, må bruke begreper, og det vil i det minste kreve at vi er i stand til å se sammenhenger mellom ”ting”. Å se sammenhenger og det å forstå hva som henger sammen med hva og hvorfor, kan være skrittet fra en type hverdagsteori til utviklingen av en vitenskapelig teori som skaper et slags

logisk byggverk for å forstå og forklare virkeligheten på en systematisk og kritisk reflektert måte.

Dette har noe å gjøre med troverdigheten av det en person sier og mener. Noen personer ønsker å gi inntrykk for at det å forstå virkeligheten handler om å samle mest mulig empiri, og da gjerne tallmessig framstilt som om god og kritisk innsikt nødvendigvis var en flertallsavgjørelse. Vi vil forstå empiri som framstilt erfaring, erfaring som reflektert praksis, og at refleksjon skjer ved hjelp av relasjonelle begreper, altså teori (i det minste hverdagsteori). Dermed er ingen empiri uten teori og ingen teori uten empiri meningsfull eller troverdig. For å sette det på spissen må vi imidlertid understreke og innrømme at det alltid – tross våre ønsker og intensjoner – vil være mulig ved hjelp av ”god” retorikk og treffende argumenter å framstille ”nonsens” som meningsfullt og troverdig. Dette fordi refleksjon, forskning, argumentasjon og beslutning i sin kjerne er preget av komplekse og mer eller mindre uoverskuelige prosesser som hverken lar seg forstå eller framstille i sin totalitet.

Vitenskapelige metoder i bøker og i praksis

Forskjellige vitenskapelige metoder presenteres i ulike metodebøker for alt i fra medisinstudier til sosialantropologi. Metodene framstilles der i sin idealform, som en type ”oppskrift” til metodisk riktig forskning. Nærmest ethvert fag har sin metodebok, men dog basert på generelt aksepterte metoder. Bøker som *Og eg ser på deg... Vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag* (Aadland 2002), *Sosiologiske perspektiver for helse og sosialarbeidere* (Repstad 2004) og *Nærhet og distanse; Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker* (Henriksen og Vetlesen 2000), som alle er grunnlagsbøker for utdanning innenfor helse- og sosialfag, vitner om et ønske om å tilpasse generelle vitenskapelige metoder til det behovet et konkret fag synes å ha. Denne type bøker samler de metoder et fag synes å trenge, og framstiller dem med fokus på faget ved hjelp av gjenkjennelige eksempler.

Begrepet metode betyr generelt ”veien til/å gå etter/å forfølge” (Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon 1997) og viser dermed enkelt sagt til at metoden er bruken av et middel eller et verktøy for å nå et mål. Et metodologisk spørsmål handler om prinsipielle tenkemåter og forståelsesformer som danner grunnlaget for utviklingen og bruken av metoder (jf. Grønmo 2004), og kan formuleres slik: ”Hvordan kan en forsker finne svar på det han eller hun mener det er mulig å kunne vite noe om?” (jf. Guba og Lincoln 1994).

Begrepet metode kan defineres på forskjellige måter, men sikter mot samme forståelse. Her er noen eksempler:

”En metode er en framgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme fram til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder (Aubert i Hellevik 2002, s. 12).”

”Metode er den håndverksmessige siden av vitenskapelig virksomhet, eller mer presist læren om de verktøy som kan benyttes for å innsamle informasjon (Halvorsen 1989, s. 15).”

”I vid forstand er metode noe mer enn *undersøkelsesteknikker*. Det er læren om å samle inn, organisere, bearbeide, analysere og tolke sosiale fakta på en systematisk måte slik at andre kan kikke oss i kortene, dvs. prinsippet om *etterprøvbarhet* står sentralt i den vitenskapstradisjon som dominerer dagens samfunnsforskning (jf. Halvorsen 1989, s. 15).”

”Metodelæren gir råd om hvordan forskeren kan samle inn, behandle og analysere data (Hellevik 2002, s. 12).”

En metode må alltid ses i sammenheng med et mål – forstått som et konkret problem denne metoden skal bidra til å løse. Videre må valget av en metode ta hensyn til mer helhetlige krav en praksis stiller til problemløsninger. Det er derfor viktig å vite noe om hvordan denne praksisen ser ut, hvordan den kan observeres og beskrives. Det vil være helt nødvendig å konstruere en modell av praksisen samt å formulere noen begreper som gjør det mulig for personer i praksisen å kjenne seg igjen. Observasjonen og beskrivelsen gir altså mening grunnet sin innholdsmessige og strukturelle konsistens og sin gjenkjennbarhet. Denne praksismodellen vil da i utgangspunktet fungere som en hypotese om praksisen, og man kommer fram til den ved hjelp av visse antakelser og premisser som legges til grunn for modellkonstruksjonen. Disse premissene kan igjen beskrives som en type eksplisitt eller implisitt teori/hverdagsteori, som er mer eller mindre konsistent og fri for selvmotsigelser, og som er helt grunnleggende for forståelsen og konstruksjonen av praksisen.

På bakgrunn av dette er valg av metode basert på flere forutsetninger, og god forskning reflekterer over disse forutsetningene og gjør dem synlige (jf. Gentikow 2005). Dermed er det også av betydning å ta med seg at en metode ikke kan forstås i statiske termer, men at den valgte metoden blir til i en dynamisk prosess som kan observeres underveis og særlig i etterkant av en forskningsprosess. Det kan sies at en god forskningsprosess er preget av kritisk refleksjon og en god del usikkerhet med tanke på valg av hypoteser og testing av disse gjennom prøving og feiling. Det som er viktig å være bevist på er at man i moderne vitenskap går ut ifra at hypoteser aldri kan verifiseres, det vil si at sikker sannhet ikke er mulig å oppnå. Det man velger å gjøre er at man forsøker å falsifisere sine hypoteser, man prøver altså å finne tester som kan vise at hypotesen er feil. Hvis testene viser at

hypotesen ikke er feil, kan man stole på sin hypotese så lenge til det motsatte er bevist uten å måtte påstå at hypotesen er sant for alltid (jf. Wormnæs 1993; Luhmann 1992).

Hvordan kan man egentlig observere og beskrive bruken av en metode og/eller teori? Et problem fokuseres, en relevant teori samt passende verktøy og metode velges blant flere mulige. Arbeidet settes i gang, prosesser drives fram og bruken av verktøyet/metoden følger oppskriften. Anvendelsen av metoden observeres og prosessene korrigeres underveis etter malen for metoden. På samme måte kunne man se for seg bildet av håndverkeren som bygger garasjen ved hjelp av hammer, spiker, treverk og en byggeveiledning. En erfaren håndverker kan imidlertid løse problemer som oppstår underveis uten å benytte seg av byggeveiledningen. Spørsmålet er hvor håndverkeren har denne erfaringen fra; er den basert på tidligere leste byggeveiledninger? Det er ikke lett å si, men vi kan gå ut i fra at en kompleks praksis krever mer enn enkle oppskrifter.

Vi vil ta med oss dette og vil gå videre for å se på noen forskjeller mellom kvalitativ og kvantitativ metode, og hvor vanskelig det er å trekke et klart skille mellom naturvitenskapelig og samfunnsvitenskapelig metode. Vi kan angi visse kjennetegn ved metodene, men vi må også spørre oss om det vil være mulig å gi en konkret, eksklusiv definisjon av den ene eller andre metoden. Det vi vet, er at brukeren av en metode kan betraktes som en observatør. Ut fra sitt ståsted, sin forforståelse, sine fordommer og ved hjelp av sine briller observerer og beskriver hun eller han verden.

Kvalitativ og kvantitativ metode; empiri, data og teori

Vi vil her gi en generell og forenklet framstilling av forskjellen mellom kvalitativ og kvantitativ datainnsamling. Vi vil også komme inn på analyse av kvalitative og kvantitative data som arter seg forskjellig. Denne framstillingen skal i tillegg bidra til en forståelse av at skillet mellom kvalitativ og kvantitativ metode ikke bare angår en eksplisitt forskningspraksis eller bevisst bruk av forskningsmetoder i annen praksis. Også andre typer av praksis reflekterer og jobber med sine problemer og utfordringer noen gang mer kvalitativ- eller kvantitativorientert (jf. Büchel 1994). På samme måte som en observatør av for eksempel en fengselspraksis kan finne praksisorienterte ”hverdagsteorier” som kan ha mye til felles med noen deler av vitenskapelige teorier, vil man også kunne oppdage mer ureflektert bruk av metoder, som kan kategoriseres under forskningsmetoder. Særlig interessant blir denne betraktningen når vi blir klar over at også vitenskapelig forskning fungerer på basis av både forskningsteorier/-metoder og

ved hjelp av forskningspraktiske ”hverdagsteorier”, som i sitt innhold og sin anvendelse har lite å gjøre med forskningsidealer (jf. Knorr-Cetina 1991, som har sett på naturvitenskapelig “fabrikasjon” av erkjennelse). Med dette som bakgrunn vil vi understreke at ”kunsten” i enhver praksis ikke er anvendelsen av en metode, men refleksjonen over anvendelsen av en bestemt metode.

Vi vil kort ta med oss noen viktige presiseringer: Vitenskapsbasert teori er et sett av begreper som danner et system i den forstand at enkelte begreper står i relasjon til hverandre på en strukturert og konsistent måte. Empiri er informasjon som er basert på erfaring av faktiske forhold. Data er bearbeidet og systematisert informasjon som skal brukes i en analyse ved hjelp av en metode (jf. Grønmo 2003).

Den enkleste forskjellen

I forskningen viser begrepsparet kvalitativ/kvantitativ metode først og fremst til egenskaper ved de data som samles inn og analyseres. Kvantitative metoder kan sammenfattet beskrives ved at det systematisk skaffes sammenlignbare opplysninger om flere undersøkelsesobjekter. Deretter uttrykkes disse opplysningene i form av tall eller andre mengdetermer for eksempel mange-få, flere-færre, de fleste-de færreste. Til slutt foretas en analyse av mønsteret i dette tallmaterialet ved hjelp av statistikk (jf. Hellevik 2002).

Vi vil poengtere at statistikk er et verktøy som *kan* bidra til å forstå og forklare sosiale fenomener. Dette verktøyet kan betraktes som en maskin hvor en putter noe inn, maskinen gjennomfører så fast bestemte prosesser med det materialet som skal bearbeides, og så kommer det et resultat ut. Maskinen gjør ingen feil, matematikken lyver ikke. Utfordringen ligger i hvilken data man velger å putte inn i maskinen og hvordan man vil fortolke, forstå, forklare og ikke minst bruke resultatene. Enkelt sagt krever bruk av statistisk metode mye refleksjon og innsikt. I denne sammenheng vil det være viktig å huske at nær sagt alt kan uttrykkes i tall, kodes ved hjelp av tall, men at tall må fortolkes. Uttrykket ”tallenes tale” som om tall kan si oss noe uten en form for fortolkning, blir dermed tvilsom.

Helt enkelt kan man si at data som *ikke* uttrykkes gjennom tall og mengder, er kvalitative data. Ofte ser man betegnelsen ”myk-data” om kvalitative data og ”hard-data” om kvantitative data. Når det gjelder formidling av dataene kan en forenklet skille mellom sitater ved kvalitative analyser og tabeller ved kvantitative analyser.

I metodediskursen benyttes imidlertid ikke kvalitative og kvantitative metoder bare om data. Begrepene referer til bestemte typer metodikk, studier eller undersøkelser, forskningsopplegg, ja, sågar til forskningstradisjoner som tar

utgangspunkt i ulike paradigmer. Kvalitative og kvantitative forskningstradisjoner er blitt framstilt som konkurrerende, men dette er en debatt som i stor grad ble lagt død i akademien på begynnelsen av 70-tallet. Enkelte ganger popper denne debatten opp, men vi vil her fastholde at det er en generell aksept for at de til tross for ulikheten er like mye verdt og kan være like nyttige. I mange studier, spesielt i større undersøkelser, velger man ofte å bruke både kvalitative og kvantitative metoder, en tilnærming som betegnes for ”metodetriangulering”. Dette gjør man for å fange opp flest mulige sider ved et fenomen. Man har likeledes innsett at det ofte ikke er hensiktsmessig å skille mellom kvalitative og kvantitative studier, men at man må være bevisst på at i praksis vil mange kvalitative forskningsopplegg ha innslag av kvantitative elementer og omvendt. Viktig i disse betraktninger er at det ikke gjelder enten eller, men at *problemet* styrer valg av en akseptabel metode (jf. Holme og Solvang 1996).

Problemet

Ønsker man å forstå hvorfor mennesker gjør som de gjør og dermed få vite mer om erfaringer, opplevelser, tanker, forventninger, motiver og holdninger, vil kvalitative metoder som kan generere ideografisk kunnskap (fokus på enkelthendelser), kunne være mer relevant enn kvantitative metoder som frambringer generaliserbar, mer nomotetisk kunnskap (fokus på lovmessigheter). Utgangspunktet vil i disse tilfellene være tanken på systemiske, helhetsorienterte og dynamiske prosesser som samhandling, utvikling, bevegelse; samt interessen for mening, betydning og nyanser av hendelser og atferd. Som Malterud (2003) understreker, trenger vi ikke bare generaliserbar kunnskap når vi f.eks. betrakter sykdom og helse som dynamiske prosesser i den levende menneskekroppen. Vi trenger også

”[...] vitenskapelige tilnærminger som anerkjenner at slike prosesser utformes spesifikt hos det individuelle mennesket som befinner seg i en sosiokulturell sammenheng” (ibid. s. 33).

Også andre sider av problemet kan være avgjørende for valget av forskningsmetode. Som Thagaard (2002) uttrykker det, kan kvalitative metoder være særlig velegnet ”når forskningsspørsmålene betinger et tillitsforhold mellom forsker og informant” (ibid. s.12). Behovet for tillit for å kunne få tilgang på informasjon, krever at en bruker lang nok tid til å etablere kontakt med de det gjelder. Derfor bruker man i forskning på marginale eller svakere stilte grupper ofte kvalitativ metode.

Likeledes velger naturvitenskapelige fagområder å jobbe mer kvalitativt når man ønsker å fokusere på egenskaper og kjennetegn til forskjell fra mengder og fordelinger. Dette benyttes spesielt på nye forskningsfelt der kunnskapsgrunnlaget

må bygges opp, og der problemstillingene er sammensatte og komplekse. I slike tilfeller har man heller behov for å utvikle begreper og teoretiske modeller heller enn å beskrive, analysere og forstå tallbaserte fenomener.

Ekstensivt og intensivt opplegg

Med kvalitative studier ønsker man å oppnå en helhetlig forståelse av spesifikke forhold. De søker å gå i dybden og er interessert i mange opplysninger om få enheter, helt ned til en (jf. kasusstudier). En slik tilnærming til problemet betegnes som en intensiv metode eller et intensivt opplegg. Kvantitative studier ønsker ofte å få opplysninger om mange undersøkelsesenheter, og faller innenfor det man kaller ekstensive metoder eller et ekstensivt opplegg (jf. Holme og Solvang 1996; Halvorsen 1989).

I kvalitative studier er innlevelse og innsikt, viktige stikkord. Man operer også i kvalitative studier med hypoteser, og ofte søker man teoriutvikling basert på empiriske funn. Metoden kan imidlertid ha begrensninger når det gjelder å vurdere hvorvidt de hypotesene og teoriene som utvikles, er holdbare i mer omfattende sammenhenger. De kan ofte ha begrenset rekkevidde og gyldighet i tid og rom, og opererer med utsagn hvor gyldigheten eller validiteten blir bekreftet ved gjenkjennelse. Avhengig av fokus kan dette betraktes som en svakhet, men kan også i en mer praksisrettet og kvalitetsorientert sammenheng ses som en styrke.

Kvantitative undersøkelser retter seg mot kategoriers utbredelse og omhandler frekvenser, fordelinger, korrelasjoner og årsak- virkning. En slik undersøkelse kan også rette søkelys mot undersøkelsesenheterens gitte egenskaper og studere hvordan enhetene fordeler seg på ulike egenskaper og sammenhenger av egenskaper. Kategorienes innhold og mening kan være uklart uten grundig forarbeid, og drøftingen av disse forutsettes vanligvis å være gjennomført før datainnsamlingen starter.

Kvalitative undersøkelser foregår i større grad etter prinsippet ”hermeneutisk sirkel”, hvor de enkelte dataelementer bidrar til forståelsen av helheten. Den økende helhetsorienterte forståelsen av et fenomen bidrar igjen til fortolkningen av enkelte dataelementer, og slik fortsetter det (jf. Thagaard 2002). Forskerens egne erfaringer fra datainnsamlingen betraktes som en viktig ramme i dette arbeidet som inngår i tolkningsarbeidet eller analysen av materialet.

Metodikk - analyse

Et gjennomarbeidet, velstrukturert og godt utprøvd instrument styrer ofte innsamlingen av kvantitative data. Et problem er at det som regel er vanskelig å

forandre instrumentet etter at datainnsamlingen er begynt. Innsamlingen av kvantitative data er ikke bare sterkt strukturert, men gjennomføres også på en svært rutinemessig måte. Kvantitativ metode innenfor samfunnsvitenskapene er ofte forbundet med spørreskjemametodikk enten i form av enquete (respondentene svarer selv) eller intervjuundersøkelse (en eller annen form for direkte kontakt mellom intervjuer og respondent) (jf. Holme og Solvang 1996). Denne metoden har tre hovedlinjer: utvalgstrekking, skjemakonstruksjon og gjennomføring av spørreundersøkelsen (jf. Haraldsen 1999). Andre teknikker for å samle inn data er observasjon, semi-eksperiment og dokumentanalyse.

I kvalitative undersøkelser er ”instrumentet” mindre gjennomarbeidet og mindre fastlagt på forhånd. Dette kan gjøre datainnsamlingen vanskeligere fordi det kreves mer av den som bruker det. Til gjengjeld er ”instrumentet” mer fleksibelt og kan tilpasses ulike situasjoner for å fange opp det man finner interessant. De mest vanlige kvalitative innsamlingsmetoder er feltarbeid (i egen kultur også med seg selv som informant), strukturerte eller ustrukturerte intervjuer, observasjon (åpen-skjult, deltakende- ikke deltakende, aktiv-passiv, strukturert-ustrukturert, direkte-indirekte) og analyser av dokumenter/bilder/videoopptak. En mindre utbredt metode er minnearbeid utformet av den tyske sosiologen Frigga Haug, som er en slags språkanalyse hvor deltakerne eller forskerne tar utgangspunkt i sine egne erfaringer og problematiserer det som synes å være entydig gitt med den hensikt å sette erfaringene i et nytt lys (jf. Widerberg 1995; Thagaard 2002).

Skillet mellom utarbeidelse av instrument, datainnsamling og dataanalyse framtrer gjerne på et overordnet nivå mer klart i kvantitativ forskning enn i kvalitativ forskning. I kvantitative undersøkelser foregår vanligvis analysen og tolkningen etter datainnsamlingen. Den foregår som oftest etter standardiserte regler, prosedyrer og teknikker hvor man tester teorier og generaliserer analysene (jf. Grønmo 2004). I kvalitativ forskning griper fasene mer inn i hverandre. Bruken av data er mindre systematisk, og det legges vekt på å skape et mønster i det mangfoldet av sanseinntrykk forskeren mottar (jf. Hellevik 2002). Man er ofte pragmatisk og fleksibel der materialet blir systematisk utnyttet på måter som etter hvert viser seg hensiktsmessige med tanke på å belyse undersøkelsens problemstillinger (jf. Grønmo 2004). Forskerens tolkning av informasjon står i forgrunnen, og selv om den kan tallfestes, er det noen som mener at den ikke bør tallfestes for ikke å miste viktige nyanser ved tolkningen (jf. Holme og Solvang 1996).

Vi har nå sett på forskjeller mellom kvalitativ og kvantitativ metode og vist til at disse metodene i et konkret forskningsprosjekt ofte brukes sammen for å utfylle hverandre. Hvis utgangspunktet for bruken av en metode er et ønske om å løse et problem på best mulig måte, må problemløsningsideen styre valget og tilpasningen av metoden, som vi sa tidligere. Med dette som bakgrunn vil vi i

neste kapittel presentere en praksisrettet metode, som på et strukturelt nivå skal hjelpe til å håndtere usikkerhet og prøver å bidra til gode resultater.

Evidensbasert (kunnskapsbasert) praksis

Evidensbasert praksis blir i Norge i hovedsak formidlet gjennom Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten, og har sin faglige basis i medisinen.

For å gi leseren en rask forståelse av kjernen i evidensbasert praksis, vil vi sitere Prof. David Sackett (Centre for Evidence-Based Medicine, Oxford), som er nestoren for denne metoden.

“Evidence based medicine is not "cookbook" medicine. Because it requires a bottom up approach that integrates the best external evidence with individual clinical expertise and patients' choice, it cannot result in slavish, cookbook approaches to individual patient care. External clinical evidence can inform, but can never replace, individual clinical expertise, and it is this expertise that decides whether the external evidence applies to the individual patient at all and, if so, how it should be integrated into a clinical decision. [...] Evidence based medicine is not restricted to randomised trials and meta-analyses.” (Sackett et al. 1996, s. 71-72).

“Kunnskapsbasert medisin er samvittighetsfull, eksplisitt og skjønnsom bruk av vitenskapelig basert kunnskap ved beslutninger om behandling for individuelle pasienter.” (Sackett et al. 1996 oversatt i Flottorp 2005).

Med sitatene ovenfor som forståelsesbasis er det viktig å være klar over at begrepet ”evidensbasert/ kunnskapsbasert” (evidensbasert metode) ikke er et kvalitetstempel i seg selv, men at målet er at den som skal forberede et handlingsvalg for eksempel sammen med en pasient, må prøve å oppnå den ”beste” evidens (jf. Türp og Antes 2003). Å benytte seg av den beste tilgjengelige kunnskap – altså å skape en kunnskapsbasert praksis – betyr blant annet at fagpersonen er underlagt det ansvaret å lete etter den mest relevante kunnskapen som finnes om dette problemet i verden for å kunne ta gode beslutninger (jf. Bjørndal 2003). Det betyr også at kunnskapsbasert praksis i stor grad er forbundet med et kost-nytte regnskap i forhold til tidsmessige, økonomiske, effektmessige og ikke minst psykososiale vurderinger.

Kvalitet i en praksis krever en kritisk holdning til framgangsmåten. Vi mener at denne holdningen ikke skal føre til at metoder kritiseres på generelt og teoretisk grunnlag uten at de har blitt prøvd anvendt og modifisert. Med tanke på at

praksisen byr på komplekse og dermed krevende problemer, vil gode løsninger gjerne skapes gjennom kritisk og kreativ refleksjon. Arbeidserfaring, forstått som problembasert læring i praksis, og evnen til å stille gode og kritiske spørsmål vil danne et utgangspunkt for problemløsningsprosessen. Spørsmålene kan besvares ved hjelp av informasjon fra mange kanaler som: Lærebøker, eksperter, kolleger, tidsskrifter, kurs osv. (jf. Bjørndal, Flottorp og Klovning 2000).

Kunnskapsbasert praksis, og i den forstand en klient/pasient/innsatt/motpart relatert beslutning, blir påvirket av flere faktorer derav bl.a. forskningsbasert kunnskap, profesjonskunnskap (teori/hverdagsteori, intuisjon, erfaring, ferdigheter), verdier/ressurser lovverk og klientkunnskap (erfaring, verdier, preferanser). Med dette som bakgrunn vil det være svært avgjørende at beslutningsprosessen bærer med seg den bevisstheten/innsikten om at flere faktorer som står i relasjon til hverandre, kan variere i styrke ut fra et styrkekontinuum, og at beslutningens kvalitet vil være avhengig av et krav om faktorenes tilstrekkelige styrke.

Videre må det understrekes at kunnskapsbasert praksis har lite å gjøre med rent rutinemessige ”standardavgjørelser”. Basert på Kants oppfordring ”Du skal ikke lære tanker, men å tenke” kjennetegnes evidensbasert praksis av en utpreget vilje til kritisk tenking og dermed en kritisk bearbeiding av informasjon (jf. Türp og Antes 2002 og 2004).

I denne sammenheng må det påpekes at omsetningen av vitenskapelig kunnskap til praksis ofte fortøner seg som svært vanskelig. Med tanke på at vitenskapelig (forskningsbasert) kunnskap produseres i vitenskapssystemet som følger sin egen logikk og ikke praksisfeltets logikk og behov, vil det i utgangspunktet kreve ”et stykke arbeid å tilberede” vitenskapelig kunnskap til bruk i praksisen. Tar en videre hensyn til praksisens uttalte tidsknapphet, tilgangen på eventuell store mengder usystematisert vitenskapelig informasjon og motstridende resultater/vitenskapelige utsagn, blir oppgaven ikke lettere.

Kvalitet i evidensbasert praksis krever reflekterte kritiske aktører som er villige til samarbeid og dialog. Selvfølgelig kreves det også ressurser, et lovverk som muliggjør skjønns-/situasjonsbaserte avgjørelser, evnen til intuisjon og sist, men ikke minst evnen til å kunne lytte til og forstå andres (innsattes/domfeltes og kollegers) behov og erfaringer.

Framgangsmåten i kunnskapsbasert praksis kan presenteres i fem punkter (jf. evidence.de):

Det formuleres et detaljert og konkret spørsmål med utgangspunkt i klientens problem.

Søking etter den beste og tilgjengelige evidens (ekstern: tidsskrift, internett).
Vurdering av praktisk relevans og brukbarhet av den eksterne evidensen i forhold til et praktisk mål.

Vurdering av om den framskaffede eksterne evidensen og den praktiske erfaringen (intern evidens) er forenlig og brukbart i forhold til problemet og om klienten er inneforstått med den valgte løsningen.

Kritisk evaluering av framgangsmåten og det samhandlingsbaserte tiltaket (Har tiltaket hjulpet klienten?).

Grunnstrukturen i en problemløsningsprosess i forhold til kunnskapsbasert praksis er:

Problempresisering og -avgrensning styrer, påvirker og har innflytelse på valg og anvendelse av metode eller metoder.

Problemmangfold skaper metodemangfold.

En metode skal oppfattes som en forenklet bruksanvisning, som igjen krever en praksisorientert operasjonalisering. Denne operasjonaliseringen må basere seg på retningslinjer for kunnskapsbasert praksis.

Kunnskapsbasert praksis forbinder individuell erfaring med vitenskapelig innsikt og klientens verdier og ønsker.

Kvalitativ god praksis kan dermed oppnås ved hjelp av læring gjennom kritisk refleksjon. Et godt resultat er blant annet avhengig av riktig kunnskap, økonomiske/ tidsmessige ressurser og målrettet samhandling. Framtidige gode resultater krever dermed vedvarende læringsinnsats, fokus på kvalitetsarbeid, kvalitetsevaluering og i særlig stor grad evnen til å bearbeide og analysere informasjon på en effektiv måte.

Noen kritiske anmerkninger om denne metoden

Kunnskapsbasert praksis har etter vårt syn blitt framstilt delvis feilaktig og ensidig, og har derfor blitt forstått på en alt for snever måte. Både framstillingen og kritikken av denne metoden (jf. Ekeland 1999) tar ikke hensyn til at det å se verden gjennom ”brillen: kunnskapsbasert praksis” er én mulig og krevende vei å gå for å oppnå kvalitet i en praksis. Hittil kan uansett ikke det vitenskapelig bevises at kunnskapsbasert praksis som metode er bedre enn andre sammenlignbare kvalitetsorienterte metoder (jf. Cohen et al. 2003).

Kunnskapsbasert praksis er én bestemt metode for å observere et fenomen eller problem. Den krever en vel reflektert observatør som likevel er ”fanget i” at han observerer og beskriver ved hjelp av sine briller, sine ord, sin forforståelse og sine fordommer. Når vi da ser på en beskrivelse av en situasjon vil vi alltid kunne stille flere kritiske spørsmål: ”Hvem er det som beskriver?; Hvilken ord og begreper brukes fram for andre?; Hva er formålet med denne beskrivelsen?; Hva vil den som beskriver, oppnå til syvende og sist?”.

En metode som kan betegnes som instrumentalistisk preget, vil i utgangspunktet legge vekt på en mål-middel analyse, fokusere på å sette opp et regnestykke, kalkulere tap og gevinst, og sette faktorer i relasjon til hverandre. Men hva innebærer det å gi en metode det enkle stempel – instrumentalistisk? Sikter vedkommende da mot hele metoden eller mot konkrete handlinger som utføres etter denne metoden, eller er det et utsagn om mer eller mindre grad av instrumentalisme?

Å ta utgangspunkt i den forståelsen at en metode eller en handling (det som kan beskrives som en handling) vil kunne basere seg alene på nevnte type regnestykke som en kategori, skaper den logiske feilen å blande ideal og realitet (som alltid trenger en observatør og en forteller). Observatøren – og da gjerne aktøren som selvobserverende person – vil nok kunne legge vekt på de mer instrumentalistiske sidene ved en metode, men aktøren vil knapt kunne påstå at en handling basert på en metode var tenkt, planlagt og gjennomført rent instrumentalistisk. Dette fordi kriteriet for å kunne kalle en metode eller en handling på enkelt vis bare for instrumentalistisk ikke er nøyaktig nok til å kunne fungere verken rent eksklusivt eller rent inklusivt.

La oss fortsette denne tanken og se på dette som et moralsk utsagn om behandling av mennesker. Da vil man kunne skille mellom på den ene siden instrumentalistisk, nytteverdiorientert og på den andre siden egenverdiorientert, omsorgsfylt eller ”interessert i menneske som mål”. Det vil altså være mulig å nevne flere kategorier for å beskrive metoden, men vi må imidlertid gå ut i fra at disse kategoriene ikke nødvendigvis er like anvendelige for to involverte parter i forhold til en konkret handlingsbeskrivelse. Dette fordi hver observatør beskriver handlingen ut fra sine oppfatninger basert på det ”handlingsmaterialet” han legger til grunn for sin beskrivelse. Og selv om begge seg imellom er enige i beskrivelsen, vil en tredje observatør kunne komme til en annen beskrivelse. Vitsen er altså ikke å kunne slå fast hva en instrumentalistisk handling er, men om de det angår, føler seg godt eller dårlig behandlet, og hva de vil gjøre med dette. Dette kan kalles et pragmatisk argument, og en sosiologisk observasjon som spør: Fungerer det for deg og meg eller ikke.

Kvalitet i praksis basert på læring

Kvalitativt høyverdig utforming og videreutvikling av et fag samt anvendelse av et fag i praksis er knyttet til hvordan kunnskapen i et fag forvaltes. Når vi snakker om kunnskap, refererer vi til bearbeidet og systematisert informasjon – altså data som opptrer i en systemsammenheng. Ut fra en kompleks og ikke lineær

forståelse av dette, kan kvalitetskunnskap basert på god informasjon gi kvalitet i et fag som igjen kan føre til kvalitet i en praksis, altså til kvalitetsarbeid.

Kvalitetsarbeid krever velfungerende informasjonssamling, informasjonsanalyse, informasjonsutveksling og læring. Informasjonen må da skaffes aktivt og strukturert gjennom for eksempel observasjon (deltagende), intervju og spørreskjema. Dette kan gjøres i form av brukerundersøkelser (innsatte/domfelte, pårørende, tilsatte), dialogkonferanser, betjent/konsulent samtaler, avdelingsmøter, fagmøter og enhetssamlinger.

Kvalitetsorientert læring i forhold til en praksis er forbundet med informasjonsprosesser som fokuserer på og synliggjør seleksjon, formidling og forståelse av informasjon. I særlig grad må det legges vekt på strukturering av informasjonselementer til et praksisrelevant ”informasjonsbilde” som skal brukes som en dynamisk modell i praksisarbeidet. Viktig for en riktig forståelse av praksisorientert læring, er at teoretisk viten og handlingsviten kobles sammen til en ”lært praksis”.

Vi vil på et sidespor gå noe videre i våre betraktninger og kaster et kort, men kritisk blikk på det som generelt sett kan betraktes som stridspunktet når det gjelder innhold i læring, nemlig den forenklede differensen mellom forskningsbasert læringsmateriell og praksisbasert læringsmateriell.

La oss først se på noen læringsmekanismer med relevans for en praksis:

Læring kan skje gjennom en kobling av nye elementer til etablerte elementer. Læring kan også være bevisstgjøring og strukturering av noe som man ”egentlig” visste fra før.

Læring kan skje i bilder, mønster, indre fortellinger som kan koples til en praksis.

Enkelt sagt har læring noe å gjøre med å forme informasjonsmateriell til elementer som kan brukes som læringsmateriell. Med dette som utgangspunkt vil vi grovt skille mellom to typer læringsmateriell:

1. Eksempler fra en lokal praksis basert på uformell empiri, men med henvisning til mer generelle tendenser.
2. Eksempler fra en lokal praksis, men formet som forskningsmessige bevis basert på mer formell empiri.

Mens forskningsmessige bevis ofte blir framstilt som sterkt, troverdig og veldig overbevisende, blir den første kategorien ofte betraktet som mindre troverdig grunnet sin manglende formelle empiri basert på forskningsmetoder. Vi mener at

begge kan ha sin berettigelse avhengig av det praktiske problemet som skal løses og det læringsmålet som ønskes oppnådd.

Går vi tilbake til hovedsporet vårt, kan en ”lært praksis” grunnfestes i ”funksjonell læring”, som er basert på et mål-middel og kost-nytte regnskap med utgangspunkt i følgende spørsmål:

”Hva ønsker man å oppnå, og hvor mye tid skal man bruke på å lære det man mener er nødvendig for å nå et bestemt mål.”

”Funksjonell læring”, som metode, er prøvd ut i voksenopplæring og er derfor av særlig interesse for kriminalomsorgen. Begrepet voksenopplæring sikter i første omgang mot at voksne lærer annerledes enn bl.a. barn og ungdom. En begrepspresisering viser at voksenopplæring betyr at en person skal lære noe nytt eller annet, men har allerede lært over flere år. Personen har utviklet en type læringsstrategi – sin måte å lære på – og har dermed også samlet en større mengde læringsinnhold som på et eller annet vis er koplet sammen. Dette innebærer at nytt læringsstoff må og kan forholde seg til det etablerte stoffet, noe som både gjør læringen enklere og vanskeligere; alt avhengig av det nye læringsstoffets relevans og formbarhet og målet for læringen. Hvis ønsket er for eksempel å forandre på ”faste” atferds- eller handlingsrutiner, møter man den store utfordringen at denne type vel etablerte strukturer ikke uten videre lar seg manipulere, men at gamle strukturer nærmest må ”slettes” for så å kunne etablere nye (jf. Bjørgen 2000).

”Funksjonell læring” kan beskrives som en spiralformet, sirkulær prosess bestående av læring/øving, handling, rutine, utfordring og ny læring (jf. Lave 1999). Dermed kan prosessdelene beskrives som elementer i et kybernetisk handlingssystem. Et kybernetisk system og kybernetisk tenkning kjennetegnes særlig av et hovedtrekk. Både planleggingsprosessen og handlingsprosessen er bygget opp som såkalte feedback-sløyfer basert på gjentagende målinger/overprøvelser i forhold til nå-situasjon og skal-situasjon, noe som kan sammenlignes med et orienteringsløp. I all planlegging, også underveis, kjøres simulerte prosesser både i tilbakeløpende retning fra målet til start og omvendt. Prosesstenkningen går skritt for skritt tilbake fra det definerte målet til relevante informasjons-/handlingspunkter altså til de punktene på ”veikartet” hvor avgjørelser skal tas (jf. Vester 1991). Denne tilbake- og framløpende prosess skal justere seg selv ved hjelp av følgende spørsmål: ”Hvorfor samler vi denne informasjonen?; Hvorfor utfører vi denne handlingen og hvorfor tar vi denne avgjørelsen?; Hvordan henger dette sammen med målet og startpunktet vårt?; Hvordan skal vi justere relevante avvik og lære av oppdagede feil?”. Ut fra dette løper læringsprosesser basert på informasjons- og handlingsprosesser som kan bevege seg både parallelt og mot hverandre. Kvalitetssikrings- og

evalueringsprosesser framtrer i denne dynamikken som både en del av og vevd inn i den overordnede informasjons- og handlingsprosessen.

Overføres denne forståelsen til en vedvarende praksis – altså ikke en prosjektpraksis – vil kvalitetssikring og kvalitetsevaluering foregå i det daglige arbeid, som en endeløs og kompleks prosess uten bestemt sluttunkt eller slutteffekt. For å håndtere den utfordringen at praksisen er for kompleks til å kunne bli målt i sin helhet, og at en praksisanalyse bare delvis lar seg kontrollere, bestemmes det målbare delpunkter og deleffekter.

Et siste viktig punkt

Vi vil avslutningsvis understreke at det er ingen klar sammenheng mellom en bestemt forskningsmetode og et ”stempel” for vitenskapelighet. Det vil heller ikke være mulig å finne en entydig sammenheng mellom anvendelsen av en vitenskapelig metode og kvalitet og effektivitet i en ikke-vitenskapelig praksis. Vitenskapelig kunnskap, og likeså andre typer kvalitetsorientert kunnskap, skal være basert på *systematisk kritisk refleksjon*, og skal kunne forbindes med relevans, validitet, refleksivitet, overførbarhet, pålitelighet og ærlighet i forhold til de betingelsene som har bidratt til å skape, produsere, utvikle og konstruere kunnskapen. Dermed er det innhenting og håndtering av kunnskapen som bestemmer hvorvidt den holder mål i forhold til en relevant praksis. I denne sammenheng vil det også være viktig å huske at det innen vitenskapsteori er enighet om at kriterier for vitenskapelighet ikke kan betraktes som absolutte og evigvarende sannheter, men historisk betingede forutsetninger (jf. Malterud 2003; Feyerabend 1997).

Forståelse, tolkning og beskrivelse er avhengig av en teoretisk referanseramme, av en type ”briller” som brukes for å kunne se og forstå noe meningsfullt i det hele tatt. Forskeren eller en annen observatør, og da for eksempel fengselspraktikeren, skal lære seg og prøve på best mulig måte å gjøre synlig de ”brillene”, det ”verktøyet” som brukes for å skape kunnskap og for å utføre arbeidet. En kritisk reflektert innstilling til sin praksis, det er dette som er det grunnleggende i utformingen og utviklingen av et fag.

Litteratur

- Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon (1997): Kunnskapsforlaget.
- Bjørger, Ivar A.(2000): Hva er viktig for læring i moden alder? I: Arild Raaheim og Kjell Raaheim (Red.). *Læring hos voksne*. Sigma Bergen.
- Bjørke, Gerd (2000): *Problembasert læring. Ei innføring for profesjonsutdanningane*. Universitetsforlaget.
- Bjørndal, Arild; Flottorp, Signe og Klovning, Atle (2000): *Medisinsk kunnskapshåndtering*. Oslo: Gyldendal.
- Bjørndal, Arild (2003): *Tenke- og arbeidsmåter i medisinen: en innføring i den medisinske logikk*. Oslo: Gyldendal, 2. utgave.
- Büchel, Wolfgang (1994): Naturwissenschaften. I: Helmut Seiffert og Gerard Radnitzky (Red.). *Handlexikon zur Wissenschaftstheorie*. München: dtv, 2. opplag.
- Cohen, Michael; Stavri, P. Zoë; Hersh, William R. (2004): A categorization and analysis of the criticisms of Evidence-Based Medicine. I: *International Journal of Medical Informatics*, 73, 35-43.
- Ekeland, Tor-Johan (1999): Evidensbasert behandling: kvalitetssikring eller instrumentalistisk mistak. I: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 35, 1036-1047.
- Elster, Jon (1996): Bruk av hypotetisk-deduktiv metode i samfunnsvitenskapene, humanistiske vitenskaper og etikk. I: L. Føllesdal, Walløe, J. Elster. *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget. Kapittel 4.
- Evidence.de: http://www.evidence.de/Ueber__EBM/ueber__ebm.html Universität Witten/ Herdecke
- Fagstrategien 2004-2007: Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen. KSF.
- Feyerabend, Paul (1997): *Wider den Methodenzwang*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Flottorp, Signe (2005): *Evidence-based medicine: hva det er – og hva det ikke er*. Faglig møte 16. februar. Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten. Oslo.
http://www.kunnskapssenteret.no/filer/EBM-_hva_det_er_og_hva_det_ikke_er_160205.pdf
- Gentikow, Barbara (2005): *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*. Kritiansand: IJ-forlaget, revidert utgave.
- Guba, Egon og Lincoln, Yvonna (1994): Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. I: Norman K. Denzin og Yvonna S. Lincoln (Red.). *Handbok of qualitative research*. SAGE, 2.utgave.
- Halvorsen, Knut (1989): *Å forske på samfunnet*. Oslo: Bedriftsøkonomens forlag, 2. utgave.
- Haraldsen, Gustav (1999): *Spørreskjemametodikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget, 7. utgave.
- Henriksen, Jan.Olav og Vetlesen, Arne Johan (2000): *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2.utgave.
- Holme, Idar Magne og Solvang, Bernt Krohn (1996): *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: Tano, 3. utgave.
- Knorr-Cetina, Karin (1991): *Die Fabrikation von Erkenntnis. Zur Anthropologie der Naturwissenschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- Küppers, Bernd-Olaf (2000): Die Strukturwissenschaft als Bindeglied zwischen Natur- und Geisteswissenschaft. I: Bernd-Olaf Küppers (Red.). *Die Einheit der Wirklichkeit*. München.
- Lave, Jean (1999): Læring, mesterlære, sosial praksis. I: Klaus Nielsen og Steinar Kvale (Red.). *Mesterlære. Læring som sosial praksis*. Oslo: Gyldendal.
- Luhmann, Niklas (1992): *Die Wissenschaft der Gesellschaft*. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas (1997): *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Malterud, Kirsti (2003): *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget, 2. utgave.
- Ravn, Ib (Red.) (1994): *De nye videnskabers ord. 200 opslag fra attraktor til økosystem*. Munksgaard/Rosinante.
- Repstad, Pål (2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Universitetsforlaget, 2. utgave.
- Sackett, David L.; Rosenberg, William M.; Gray, J A Muir; et al. (1996): Evidence-based medicine: what it is and what it isn't. I: *BMJ*; 312: 71-72.
- Skog, Ole-Jørgen (2004): *Å forklare sosiale fenomener: En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2. utgave.
- Straffegjennomføringsloven av 18. mai 2001
- Thagaard, Tove (2002): *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget, 2. utgave.
- Türp, Jens C. og Antes, Gerd (2002): EbM-Splitter 8. Kritisches Denken. I: *Deutsche Zahnärztliche Zeitschrift* 57, 212.
- http://www.ebm-netzwerk.de/ebm/grundlagen/splitter_zahnmedizin
- Türp, Jens C. og Antes, Gerd (2003): EbM-Splitter 16. Missverständnisse zur EbM. I: *Deutsche Zahnärztliche Zeitschrift* 58, 441-443.
- Türp, Jens C. og Antes, Gerd (2004): EbM-Splitter 21. Immanuel Kant: Selbst denken! I: *Deutsche Zahnärztliche Zeitschrift* 59, 299-300.
- Vester, Frederic (1991): *Neuland des Denkens. Vom technokratischen zum kybernetischen Zeitalter*. München.
- Widerberg, Karin (1995): *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Oslo: Pax Forlag.
- Wormnæs, Odd (1993): *Vitenskapsfilosofi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 2. utgave.
- Aadland, Einar (2002): <<Og eg ser på deg ...>> *Vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag*. Universitetsforlaget, 3. opplag.